

CONVERSA

Josep MinistralPINTOR VITALISTA DEL
PAISATGE I LA GENT
EMPORDANESOS

PRIMERS RELLEUS

Rosa Canadell

RETRAT DE FAMÍLIA

Ceres RouraCINC GENERACIONS
DEDICADES A LA
FABRICACIÓ I VENDA
D'ESPELMES

PERFILS

Pere PadrosaCOL·LECCIONISTA I
IMPULSOR DEL MUSEU
DE LA TÈCNICA DE
L'EMPORDÀ**Marta Buscató**AMB ESPERIT
HUMANISTA DES DE
PALAU-SAVERDERA**Vagn Frausing**ESPERANTISTA
CATALANÒFIL DANÈS
AFINCAT A FIGUERES

INDRET

Cantallops

UNA MIRADA...

**El nou gegant
del Far d'Empordà**

A PEU I EN BICI

**El gorg Blau i la
roca Ploradora
de Llampàies****Per Garriguella,
Peralada i
Vilamaniscle**

alberes

www.grupgavarres.cat

DOSSIER

EL TEATRE

48 pàgines on recordem alguns dels grups de teatre que hi havia a molts pobles durant la primera meitat del segle XX, en una època amb poques activitats lúdiques; també hem parlat amb agrupacions que encara surten a l'escenari, i amb actors, actrius, directors i tècnics que són els que fan possible aquesta activitat cultural tan arrelada al país

Relat Recerca Reflexió Realitat Resposta Revista

Per gaudir, entendre i aprendre.
Les revistes t'acompanyen sempre, per fer camí.

DIRECTORA >

Roser Bech Padrosa
roser@grupgavarres.cat

COORDINACIÓ CONTINGUTS >

Lia Pou
alberes@grupgavarres.cat

REDACCIÓ >

Telèfon 972 46 29 29
alberes@grupgavarres.cat

COL·LABORADORS >

Borja Balsera Morcillo
Maite Barcons Reniu
Josep M. Barris
José Luis Bartolomé
Lurdes Boix Llonch
Sara Borrell
Rosa Canadell Ferrús
Alejandro Candela
Jordi Canet
Jaume Canyet
Silvia Carbó
Joan Cos
Jordi Cruells Ros
Josep M. Dacosta
Antoni Egea
Àlex Falgàs Fischer
Eloi Falguera
Carla Ferrerós
Joan Ferrerós
Marina Gibert
Rosa M. Gil Tort
Isabel Guzmán
Josefa Juanola
Eduard Martí
Cristina Masanés
Genís Mencion
Pol Meseguer
Francesc Montero
Àlex Ollé
Marta Palomeras
Anna Pi Vilà
Jordi Puig
Anna Pujol
David Pujol i Fabrelles
Aniol Resclosa
Marisa Roig
Pere Roura Sabà
Montserrat Segura
Erika Serna
Lluís Serrano
Enric Tubert
Anna M. Velaz Sicart
Rosana Vidal
Cristina Vilà

EDICIÓ DE TEXTOS >

Roser Bech Padrosa

IMPRESSIÓ > Agpograf

DISTRIBUCIÓ > GLV

DIPÒSIT LEGAL > GI-460-2009

ISSN > 2013-5270

eg

EDITORIAL GAVARRES

Germà Agustí, 1
17244 Cassà de la Selva
Telèfon 972 46 29 29
www.grupgavarres.cat

DIRECCIÓ EDITORIAL >

Àngel Madrià
angel@grupgavarres.cat

COORDINACIÓ DE PROJECTES >

Dolors Roset
dolors@grupgavarres.cat

DIRECCIÓ D'ART I MAQUETACIÓ >

Jon Giera i Mònica Sala
diseny@grupgavarres.cat

COMUNICACIÓ >

Lia Pou
comunicacio@grupgavarres.cat

ADMINISTRACIÓ >

Jaume Carbó
jaume@grupgavarres.cat

SUBSCRIPCIONS >

Montse Casas
subscripcions@grupgavarres.cat

ALTRES PUBLICACIONS >

cadipedaforca@grupgavarres.cat
garrotxes@grupgavarres.cat
gavarres@grupgavarres.cat
garonanogueres@grupgavarres.cat

PUBLICACIÓ ASSOCIADA A >

> Premis APPEC
'Millor Editorial en Català 2008'

> Premis ADAC 'Millor empresa 2020'

FOTO DE PORTADA
REALITZADA AMB
MATERIAL DE TEATRE
CREDIT PER ALFONS
GUMBAU MASÓ. AUTOR:
ALEJANDRO CANDELA

SUMARI

4-5

PRIMERS RELLEUS PARATGES ENTRAMUNTANATS

ROSA CANADELL FERRÚS (TEXT) // MARINA GIBERT (IL·LUSTRACIÓ)

7-11

ACTUALITAT

12-17

CONVERSA JOSEP MINISTRAL

ROSER BECH PADROSA (TEXT) // ALEJANDRO CANDELA (FOTOGRAFIA)

18-22

RETRAT DE FAMÍLIA ELS ROURA DE FIGUERES

CRISTINA VILÀ (TEXT) // BORJA BALSERA MORCILLO (FOTOGRAFIA)

24-29

PERFILS

PERE PADROSA / MARTA BUSCATÓ / VAGN FRAUSING

ISABEL GUZMÁN / JOSÉ LUIS BARTOLOMÉ / FRANCESC MONTERO (TEXT)
JOSEP M. DACOSTA / ROSANA VIDAL / EDUARD MARTÍ (FOTOGRAFIA)

31-79

DOSSIER EL TEATRE

ROSER BECH PADROSA I ELOI FALGUERA (COORDINACIÓ)

81-95

PATRIMONI

ETNOLOGIA // HISTÒRIA // TRADICIONS // LITERATURA // FAUNA // ARBRES MONUMENTALS

96-99

INDRET CANTALLOPS

LLUÍS SERRANO (TEXT)

100-103

UNA MIRADA EN EL PAISATGE EL NOU GEGANT DEL FAR D'EMPORDÀ

CRISTINA MASANÉS (TEXT) // JORDI PUIG (FOTOGRAFIA)

104-107

A PEU I EN BICICLETA

DESCOBRINT LA RIERA DE LLAMPAIES

JORDI CRUELLES ROS (TEXT I FOTOGRAFIA)

PER GARRIGUELLA, PERALADA I VILAMANISCLE

JOAN COS (TEXT I FOTOGRAFIA)

MEMÒRIA FOTOGRÀFICA VARAR BARQUES

JOSEFA JUANOLA (RECERCA FOTOGRÀFICA)

conversa

AMB EL PINTOR JOSEP MINISTRAL AGUSTÍ > FILL DE PAGÈS, HA DEDICAT LA VIDA A LA PINTURA. PACIENT, FRANC, TERRENAL, RIGORÓS I HOSPITALARI, M'OBRE LES PORTES DE CASA SEVA, DELS SEUS ULLS, DE LA SEVA MEMÒRIA I DEL SEU COR. EL PAISATGE EMPORDANÈS, LA NATURA I LA GENT. ELS PILARS DE LA SEVA PINTURA SÓN EL COLOR I LA FORMA, PERÒ A LA VIDA TAMBÉ HA TINGUT TRES PILARS QUE L'HAN SUSTENTAT: LA PILAR CASALS, LA SEVA ÀVIA MATERNA; LA PILAR NIERGA, LA PERSONA QUE EL VA ESPERONAR PERQUÈ FOS PINTOR, I LA PILAR BAGÓ, LA SEVA DONA I COMPANYYA. MÉS ENLLÀ DEL SENTIT DE L'HUMOR, SOBRETOT ÉSVITAL. 'MINISTRAL EGES FORMES I COLORS', LI DEIA MONTSERRAT VAYREDA EL 1990 EN UN ACRÒSTIC QUE LI VA DEDICAR.

ROSER BECH PADROSA TEXT
ALEJANDRO CANDELA FOTOGRAFIA

Josep Ministral

—A les biografies que he llegit diu: «Va néixer una nit d'estiu de 1945 al mas Cases de Creixell, a Borrassà.»

—«Soc fill de pagès i des de sempre he tingut culte per la terra, la natura, el paisatge i el paisanatge —que és la gent—... De petit era molt entremaliat perquè em movia la curiositat. El meu pare es deia Pere Ministral Bramon, fill de Riumors, i la meva mare, Maria Agustí Casals, filla de Dosquers. Va néixer el meu germà petit i al cap de poc, quan jo tenia dos anys, vam anar a viure a Figueres, on el meu pare va començar a fer de jardiner.»

—Quina educació vau rebre?

—«Vaig estudiar fins als tretze anys a les escoles nacionals, que en dèiem. És l'actual escola Sant Pau, a Figueres. Tot-hom em coneixia per en Mini. Però a mi no m'agradava

estudiar, m'agradava dibuixar. Els Reis sempre em portaven lllapis Alpino i llibretes on poder fer els meus dibuixos. A dins les xocolatines Amatller hi havia uns cromos amb ombres xineses dibuixades. El misteri de l'ombra em fascinava! En una habitació de casa dels avis hi havia un quadre d'un àngel pintat per l'oncle Valentí, el germà gran de la meva mare, i jo m'hi quedava embadalit. Ell hauria volgut pintar, però com que era l'hereu no el van deixar.»

—I la vostra família què n'opinava, del dibuix i de la pintura?

—«Un dia vaig dir a casa que voldria ser pintor. 'De parets, no?', va saltar el meu pare, el qual creia que això de fer art era 'vida de bohemio' i que m'havia de guanyar les garrofes primer. La mare, com totes les mares, sempre em va donar suport [s'emociona]. Així que amb tretze anys em vaig apuntar

ROSER BECH PADROSA. Cabanes, 1988. Filòloga
ALEJANDRO CANDELA. Alacant, 1977. Fotògraf

retrat de família

ELS ROURA DE FIGUERES > EN LA FAMÍLIA ÉS ON RESIDEIX EL SECRET DE LA FORÇA D'AQUESTA NISSAGA, QUE L'HA DUTA A FORJAR UNA EMPRESA LÍDER EN EL SECTOR DE LES ESPELMES. AMB LA CINQUENA GENERACIÓ AL CAPDAVANT DE CERES ROURA, DONANT FEINA A QUARANTA-CINC TREBALLADORS I EXPORTANT DES DE FIGUERES A QUARANTA PAÏSOS, MIREN AL FUTUR AMB OPTIMISME SENSE OBLIDAR LES ÈPOQUES FOSQUES QUE VAN HAVER DE VIURE ELS QUE ELS VAN PRECEDIR.

CRISTINA VILÀ TEXT

BORJA BALSERA MORCILLO FOTOGRAFIA

Una família, una empresa

Sebastià Roura Casadevall (1876-1918), oncle de l'avi de Xavier Roura Masó (1951), va néixer a Olot. Era el quart fill de Joan Roura Figueres –barber de professió– i de Joaquina Casadevall. Per problemes econòmics, als onze anys, Sebastià ingressà al convent de Lecároz, a Navarra, i, més tard, es consagrà com a caputxí amb el nom de frare Marià d'Olot, tal com apareix a la documentació recuperada per la família i que ara s'exhibeix en un museu-arxiu a la seu de l'empresa figuerenca. El frare Marià va viatjar a les illes Carolines, HongKong i Manila, aleshores colònies espanyoles. Quan Espanya perdé aquells territoris, Sebastià fou repatriat i sol·licità passar a ser capellà.

El seu primer destí fou el col·legi agrícola de Sant Josep, a Fortianell. Empès per les seves necessitats i les dels capellans de la zona, «va començar a fer ciris, de manera molt artesanal, i comprimits de carbó premsat per a encensers», una novetat que va patentar. Amb la idea de donar-li una dimensió comercial, sota el nom de Sebastià Roura Prevere, s'assessorà amb fabricants alemanys. La família custodia cartes amb clients i fabricants «que li feien encàrrecs i demanaven consell». La data més antiga, de 1912, fixa l'inici de l'activitat sota el nom de Preparaciones Litúrgicas Roura, especialitzats en la fabricació d'espelmes, ciris i pastilles

de carbó premsat fetes amb carbó de les carboneres dels boscos empordanesos.

La unió fa la força. La bona marxa del negoci va fer que Sebastià sol·licités ajuda a la família. «Ell tot sol no podia seguir», apunta Xavier Roura. Així, el besavi Genís Roura Casadevall (1871-1940), germà gran de Sebastià, tancà la barberia i ell i la seva dona, Caterina Pappell Bartrina, amb els tres fills –Gabriel, Rafael i Ramona– s'instal·laren de lloguer al carrer Sant Cristòfol de Figueres, on l'empresa ha mantingut fins el 2020 la botiga. La família vivia al pis de dalt. Als baixos hi havia la fàbrica.

CRISTINA VILÀ. Figueres, 1972. Periodista

BORJA BALSERA MORCILLO. Figueres, 1985. Periodista i fotògraf

Gabriel Roura va impulsar una gran campanya de màrqueting enviant milers de cartes a tots els convents i les esglésies d'Espanya. També a l'Amèrica Central. L'empresari va aconseguir una gran cartera de clients i va desenvolupar i vendre una gran diversitat de productes, com metxes o blens per a cremar dins llànties plenes d'oli, vi de missa i oli de la comarca per usar amb els blens. «El nom Roura va ser molt conegut», afirma admirat en Xavier.

Quan Sebastià morí el 1918, a causa de l'epidèmia de grip, va fer hereu el seu germà gran, en Genís. El negoci s'anomenava Preparaciones Litúrgicas Ginés Roura e Hijo perquè s'hi va incorporar Gabriel Roura Papell (1900-1977). Al

cap de tres anys, Gabriel ja se'n feia càrrec totalment sota el nom de Preparaciones Litúrgicas Roura. Aquell mateix any, es va casar amb Joaquina Barbosa Casademont, de Bàscara. El matrimoni tingué sis fills: Maria, que morí d'infant, Sebastià —pare de Xavier Roura—, Lluís, Roser, Mercè i Pilar. Els homes van entrar en el negoci juntament amb tres o quatre treballadors més.

El 1928 ja se'ls coneixia com a Productos Litúrgicos Roura. Eren temps de problemes d'abastiment de matèries primeres: de cera d'abelles, n'hi havia poca, però també de parafina, un derivat del petroli, el monopoli del qual el tenia Campsa. Els fabricants gironins «es repartien per *cupos* les tones a disposició»

Sovint no era suficient i calia espavilar-se produint altres coses com les famoses pastilles de carbó. A més, els Roura aprofitaven la botiga per vendre pastisseria, casulles, imatgeria religiosa, calzes i vestits romans, que encara avui llueixen els manaies de Tarragona, Girona i, fins i tot, a Sud-amèrica.

Durant la Segona República, l'empresa començà a notar la commoció política i la persecució al clero. El dia després de declarar-se la guerra, a Gabriel Roura, militant de la Confederació Espanyola de Dretes Autònomes (CEDA), empresari i religiós, el van agafar i li van requisar la fàbrica i el cotxe. El feren presoner, a ell i al seu germà Rafael, que feia d'operari. Els

La família Roura davant la porta de l'antiga fàbrica, l'únic que es va salvar de l'incendi, l'any 1998. De dreta a esquerra: la Carme Roig i en Xavier Roura, els seus dos fills, en Miquel i la Xènia, i els fills d'en Miquel, en Lluç i l'Andreu.

M1

Retrat d'un grup d'homes treballant en la construcció d'una embarcació a la drassana de can Pujol de Roses. Els més grans estan dalt l'esquelet de fusta, mentre que els més petits són retratats al costat i en fila.

ANY: 1910-1919 APROXIMADAMENT
AUTOR: DESCONEGUT
PROCEDÈNCIA: ARXIU MUNICIPAL DE ROSES (AMR), COL·LECCIÓ CARME FERRER AVELLANA

M2

Un grup d'operaris, alguns amb eines a les mans, treballen en la construcció d'una barca a la drassana de can Pujol de Roses; a l'esquerra, una dona amb davantal, tanca l'escena.

ANYS: 1910-1919
AUTOR: DESCONEGUT
PROCEDÈNCIA: ARXIU MUNICIPAL DE ROSES (AMR), COL·LECCIÓ FAMÍLIA FUSTERET

DOSSIER EL TEATRE

ROSER BECH PADROSA I ELOI FALGUERA > COORDINACIÓ

Molta merda!	32	ROSER BECH PADROSA [Cabanes, 1988. Filòloga]
A l'Albera, passió pel teatre	34	ELOI FALGUERA [Sabadell, 1976. Dramaturg]
Figueres: la ciutat i el teatre	38	ROSA M. GIL TORT [Barcelona, 1962. Historiadora]
PERFIL > Alfons Gumbau Masó	41	JOAN FERRERÓS [Figueres, 1952. Filòleg i historiador]
La Funcional Teatre	42	MONTSERRAT SEGURA [Barcelona, 1964. Administrativa i escriptora]
PERFIL > Magda Bosch	44	MONTSERRAT SEGURA
PERFIL > Jaume Alsina	45	JAUME CANYET [Figueres, 1961. Filòleg]
Els Pastorets de Figueres	46	ANNA PI VILÀ [Vilopriu, 1985. Llicenciada en Història]
Uns Pastorets atípics	47	ANNA PI VILÀ
L'Elenc Santperenc	48	POL MESEGUER BELL [Terrassa, 1985. Doctor en Història]
PERFIL > Francesc Pla	50	MARISA ROIG SIMON [Sant Pere Pescador, 1963. Historiadora i arxivera]
Els Esplais de Castelló	51	MARISA ROIG SIMON
L'associació Tequatre	54	JORDI CANET AVILÉS [Castelló d'Empúries, 1976. Filòleg]
'La Passió' de Sant Climent	56	JOSEP M. DACOSTA [Figueres, 1962. Biòleg i naturalista]
Un escenari sobre tines de vi	57	ROSER BECH PADROSA
PERFIL > Miquel Sargatal	59	ELOI FALGUERA
El teatre a Catalunya Nord	60	ELOI FALGUERA
Sant Isidre, a Cabanes	62	GENÍS MENCION REBARTER [Cabanes, 1970. Enginyer tècnic industrial]
Associació Teatral 125 Volts	64	ANNA PUJOL BATLLOSERÀ [Siurana d'Empordà, 1993. Historiadora de l'Art]
PERFIL > Josep Antoni Tudela	65	ERIKA SERNA COBOS [Wasserlos, 1963. Historiadora i arxivera]
Llançà dalt de l'escenari	66	ROSER BECH PADROSA
40 anys de bon teatre a Roses	68	ELOI FALGUERA
PERFIL > Ignasi Tomàs	70	JOSEP M. BARRIS RUSET [Salt, 1966. Historiador i arxiver]
La Primera Brotada, de Sant Mori	71	ANNA PI VILÀ
Una nissaga teatral a l'Escala	72	LURDES BOIX LLONCH [L'Escala, 1957. Historiadora i arxivera]
De poble en poble	74	ROSER BECH PADROSA
'El cafè de la Marina', de Josep M. de Sagarra	75	JOSÉ LUIS BARTOLOMÉ [Areny de Noguera, 1954. Filòleg]
Actuar a La Concòrdia	77	ENRIC TUBERT [Agullana, 1954. Llicenciat en Història de l'Art]
Bressol d'actrius i actors	78	CARLA FERRERÓS [Figueres, 1987. Filòloga]

Màscara del personatge
Pantalone de la Commedia
dell'Arte // FOTO: Roser Bech.

Molta merda!

Roser Bech Padrosa > TEXT

Si agafem el tòpic literari *theatrum mundi*, tothom algun cop a la vida ha fet teatre. Si no de manera literal, de manera figurada. «Ai, quin mal de cap!», amb la mà al front, podem haver exclamat de petits a la mare per evitar anar a l'escola. I és que l'expressió 'fer teatre' o 'fer comèdia' vol dir fer una acció de manera exagerada o fer creure una cosa que no és. En aquest dossier, que ens agafem al sentit literal, ens hem adonat que en aquesta part del país, Albera nord i Albera sud, hi ha hagut i encara hi ha moltes persones entregades a pujar a l'escenari perquè el poble estigui entretingut: les persones que creen els decorats i el vestuari, les qui fan d'apuntadores i de tramoies, les qui se n'encarreguen de la il·luminació, les qui dirigeixen un grup, les qui s'aprenen un guió llarg i després l'interpreten...

En el dossier que ara enceteu, hem procurat fer un repàs de les agrupacions teatrals dels nostres municipis que s'han divertit i han fet divertir els altres, així com també dels espais que han aixecat el teló, alguns ja tancats. D'aquesta manera, l'Eloi Falguera, a vista d'ocell, fa un repàs general de la veritable passió i afició per al teatre de nord a sud i d'est a oest de l'Albera. El focus principal i més actiu del nostre àmbit és Figueres, així que la historiadora Rosa M. Gil s'hi atura per posar de manifest la rellevància del teatre a la ciutat i de les sales on se'n representava: Teatre Municipal El Jardí, la sala Edison, el Teatre Principal on avui hi ha el Museu Dalí, el Saló de la Placeta... En Joan Ferrerós ha escrit un perfil a l'Alfons Gumbau Masó, dramaturg, guionista, direc-

tor, actor, promotor teatral. Un exemple de grup de teatre a Figueres és La Funcional, que després de trenta anys segueix actuant amb rigor, tal com ens fa capbussar amb la seva història la Montserrat Segura. Ella també escriu un perfil a la Magda Bosch, actriu i impulsora cultural. El teatre és possible gràcies a la gent que es troba també darrere les bambolines i fa una gran feina. És el cas d'en Jaume Alsina, tècnic tramoia. Sense sortir de Figueres, la tradició nadalenca aflora quan parlem d'*El primer Nadal dels pastors* de mossèn Fortunet, que representa l'agrupació Els Pastorets de la ciutat després de gairebé 100 anys. I una altra representació dels Pastorets més recent és a càrrec del grup Els Pastorets de l'institut Monturiol en una versió atípica dels de Folch i Torres. L'Anna Pi recull el testimoni d'uns i altres.

A alguns pobles també hi ha una arrel teatral forta. Ens aturem a Sant Pere Pescador on l'Elenc Santperenc puja als escenaris des de fa més de cinquanta anys, ens ho explica en Pol Mesequer. I un dels directors emblemàtics d'aquesta agrupació és en Francesc Pla, amb qui ha anat a conversar la Marisa Roig. L'arxivera de Castelló ens porta també a la trajectòria del teatre de la vila medieval i en concret ha xerrat amb la gent que fa possible l'agrupació Els Esplais de Castelló d'Empúries i el cicle de teatre Empori. Entre aquesta població i Figueres neix l'agrupació Tequatre. En Jordi Canet els ha anat a entrevistar.

Arreu del territori les iniciatives teatrals populars vinculades a les tradicions religioses, com els Pastorets i els pessebres vivents,

Màscara // FOTO: Roser Bech.

hi són presents. A més, cal sumar-hi *La Passió* de Sant Climent Sescebes, en Josep M. Dacosta en parla, que s'escenifica gràcies a la implicació de tot el poble des de fa quaranta-cinc anys a l'Horta d'en Cusí, un paratge idíl·lic. Com a espai també curiós, trobem el de can Peretferrer de Mollet de Peralada, on la família Vilanova oferia durant la primera meitat de segle XX el celler com a sala de teatre i cinema. A la banda nord de l'Albera la passió pel teatre és ben viva. L'Eloi Falguera va fins a la Catalunya del Nord per fer-nos conèixer en Miquel Sargatal, dramaturg d'Arles, i l'enfilall de grups de teatre dels pobles de Sureda, Millars, Ceret, Ribesaltes, Sant Llorenç de Cerdans... A Cabanes els potamolls fa cent cinquanta anys que engalanen la plaça de l'Ajuntament de flors i persones per Sant Isidre, el mes de maig, el dia de *La sembra de pinyons*. En Genís Mencion en traça la història. I l'Anna Pujol sense moure's de la població parla amb l'Associació Teatral 125 Volts.

Hi ha gent que porta el cuc del teatre, diu l'Erika Serna al perfil que ha preparat d'en Josep Antoni Tudela, fill de Portbou. Seguint a la Mar d'Amunt, a Llançà fa gairebé un segle que els llançanencs i les llançanenques pugen als escenaris. Baixant per la costa, l'Eloi Falguera desembarca a Roses on el seu Grup de Teatre el 2022 celebrarà 40 anys, amb *Els Pastorets d'Olot* com una gran cita anual. L'Ignasi Tomàs, impulsor i director del grup fins al 2017, ha conversat amb en Josep M. Barris. Ens endinsem un moment a l'interior del país per anar fins a Sant Mori on La Primera Brotada va ser un grup actiu dels anys trenta als seixanta. Avui en queda viu només el nom com a associació cultural, narra l'Anna Pi. I una altra vegada anem a prop de mar, ara fins a l'Escala, on la Lurdes Boix desenrotlla la vida teatral del municipi de la mà d'en Jordi Piqué.

De poble en poble, ens aturem a Peralada, Sant Llorenç de la Muga i Espolla en un article conjunt.

Anem un moment fins al Port de la Selva on en José Luis Bartolomé relata els quefers del text d'en Sagarra, *El cafè de la Marina*. Reculem i pugem cap a Agullana, on l'Enric Tubert passa balanç dels grups i les obres que han trepitjat l'escenari de la societat La Concòrdia. Finalment, a les nostres contrades hem sembrat llavors teatrals perquè actualment hi ha un planter d'actors i actrius professionals amb orígens empordanesos. La Carla Ferrerós ho explica.

«Cafè, teatre i hostel, molts devots i pocs com cal», afirma la frase popular. En aquest dossier n'hem reunit una bona colla de devots del teatre, tot i que sabem que ens n'hem deixat. Disculpeu-nos. Les supersticions del teatre diuen que millor que el color groc no sigui dalt de l'escenari –la història de Molière ho recorda– i que no es pot pas desitjar bona sort, que porta malastrugança. És per això que en un joc de contraris escatològics i de reminiscències equines s'estimin més desitjar-se merda en comptes de sort. Així doncs, molta merda! 🍌

Els actors de 'La Fosca' del dramaturg vilanoví Florenci Cornet. Any 1920; el segon per l'esquerra és en Joan Ballesta i Molinas, Calafat.
FOTO: Josep Esquirol. PROCEDÈNCIA: Arxiu Històric de l'Escala.

Figueres: la ciutat i el teatre

LA RELACIÓ DE LA CAPITAL EMPORDANESA AMB L'ACTIVITAT TEATRAL POSA DAMUNT L'ESCENARI UNA FORMA DE VIURE LA CULTURA, ENCARNADA DES DE FA SEGLES A LA CIUTAT

Rosa M. Gil Tort > TEXT

Figueres és oficialment ciutat des de 1875, però des de molt abans d'aquesta declaració, la dinàmica interna de capital d'una gran comarca, i l'existència d'individus i col·lectius emprenedors per naturalesa, li han atorgat una genialitat que el teatre ha amplificat en trajectòries, locals i vetllades memorables. Aquesta crònica recull la petita gran història del vincle dels figuerencs amb el teatre, com una forma d'entendre la vida. El llibre col·lectiu publicat per l'Ajuntament amb motiu de la inauguració de la restauració del teatre El Jardí com a teatre municipal, el 1991 –*Història del Teatre a Figueres 1816-1991*–, recull pel segle XX, catorze agrupacions d'afecionats, vint espais de representació i vint-i-cinc autors teatrals reconeguts.

A dalt, representació a càrrec de l'Agrupación Marquina de Educación y Descanso a la sala Edison. Any 1941-1942 // PROCEDÈNCIA: Arxiu Municipal de Figueres.

El teatre, la seva litúrgia i els seus espais tenen profundes arrels en la vida de les nostres comunitats. En essència, estem parlant de la capacitat d'uns d'explicar històries i de la necessitat dels altres de reviuir-les. L'escenari, el teló, la peça i el repertori ajuden, però el fet essencial és l'actitud de viure altres mons gràcies a la convenció acordada entre públic i actors. Tan vell com la humanitat, tan entranyable i tan necessari, avui i sempre.

L'activitat teatral és també un reflex de la societat que l'acull. Figueres, plaça militar de primer ordre, deu a la pre-

sència de comandaments i tropa una intensa vida recreativa, documentada des de principis del segle XIX en els *Bayles y Comedias* que animaven la temporada i proporcionaven sucosos ingressos als organitzadors. En altres moments, conjuntures i teatre coincidiran en circumstàncies diverses. D'una manera o altra, el teatre, oficial o amateur, marcarà el pols de la ciutat, des de la funció benèfica, a la representació oficial, passant per l'activa i irreductible dissidència cultural sota el franquisme. En cada moment el teló s'ha aixecat per un públic i uns intèrprets, entre el divertiment a la moda i la defensa envers l'asfíxia cultural de la dictadura. En el teatre, tothom té un paper a representar, i tothom hi cerca i hi troba el que més necessita a cada moment.

De teatre a museu. Les representacions de teatre organitzades a Figueres estan documentades des de fa més de dos segles. El 1816, un ban municipal signat per Joaquín Caamaño, governador militar de la plaça de Figueres, d'acord amb l'alcalde, definia la urbanitat exigida en les representacions a la «*casa que sirve de teatro*», ubicada en l'espai de l'actual Museu Dalí, un espai polivalent que també acollia l'escola municipal. També es feien representacions al Saló de la Placeta, a la part baixa de la Rambla. Al segle XIX, militars i teatre, com castell i ciutat, mantenien un lligam estret. El públic d'un sufragava les despeses de l'altre i la recaptació també podia destinar-se a despeses de la milícia, en una simbiosi avui difícil d'imaginar. El castell de Sant Ferran, amb una superfície que multiplicava diverses vegades la de l'entramat de carrers de la Figueres del XIX, era una presència indissociable. L'urbanisme del primer eixample porta l'empremta de Pere Màrtir Cermeno i altres enginyers militars de la plaça. Aquesta simbiosi empoderava la ciutat, i per això el 1847, abans de la inauguració del Liceu i dels teatres municipals de Girona i Olot, Figueres encarregà a l'arquitecte neoclàssic Josep Roca i Bros la construcció d'un solemne teatre. Aquell projecte enllaçava amb la tendència europea de construcció de liceus, com espais cívics de celebració laica ciutadana. El Teatre Principal va perdurar fins a la Guerra Civil. Cremat i destruït, va re néixer com a seu del Teatre Museu Dalí, on la traça de la platea, l'escenari i les llotges ens recorden avui aquelles glòries nits de representacions.

La construcció del Teatre Principal va representar l'inici de la gestió municipal de la vida teatral figuerenca, com una qüestió de primer ordre en l'agenda del consistori. L'equipament es va inaugurar el 15 de desembre de 1850, amb solemne il·luminació de la façana i ence-

sa de tots els fanals de la ciutat. Un dels elements més comentats va ser l'aranya monumental de vidre que il·luminava l'espai interior, adquirida a París. Figueres ja tenia un equipament a l'alçada de les seva pruija de ciutat, que superava així el caràcter popular de la vella casa de comèdies. Aquest esdeveniment, precisament, va marginar les classes populars en benefici dels poderosos, que havien contribuït a la seva construcció. La temporada estable i l'ambient burgès s'ensenyorien del nou espai i la resta de la població cercaria altres espais per continuar gaudint d'una afeció tan arrelada. Al Principal, a partir d'aleshores, només tenien assignat el *paraíso*, altrament conegut com el galliner.

Duel entre teatre i cinema. Durant la segona meitat del segle XIX el Teatre Principal va mantenir l'activitat teatral, amb una clara tendència al declivi amb el canvi de segle. La decadència va ser fruit del deteriorament material de l'edifici i de les seves condicions higièniques per manca de millores. En els primers anys del segle XX, la irrupció del cinema com a novetat comprometé les representacions teatrals. Aquest fet motivà que el 1909 el mateix teatre es reformés per a fer-hi projeccions. El 1914 van confluïr una crisi explícita del Teatre Principal amb la inauguració d'un nou edifici per a teatre i cinema a l'horta d'en Gayolà, denominat Teatro Cine Jardín. Paral·lelament, el 1905 la ciutat ja havia vist el naixement del primer cinema de nova planta, la sala Edison de la família Cusí. La convivència de cinema i teatre al Teatre Principal va acabar amb la disponibilitat permanent d'un espai de representació per a professionals i afeccionats. Els temps estaven canviant i l'elitista teatre es veia abocat a permetre l'entrada de les classes

populars a les sessions de cinema. Com a resposta, nous escenaris com el Casino Menestral, el mateix Jardí i la sala Edison acollien representacions teatrals. El Teatre com a edifici vivia hores baixes, però els figuerencs, com a actors i com a públic, seguien gaudint i fomentant l'activitat teatral.

Amb l'arribada de la República, el nou consistori va reforçar el seu paper en la gestió cultural de la ciutat, fet que va portar a la recuperació de l'edifici del teatre com a equipament ciutadà. Amb aquesta intenció es va activar el sistema de concessions i se'n va afavorir la reforma per part de la societat Guasch-Bech que va guanyar el concurs públic el 1932. El consistori republicà també va promoure la creació, a finals de 1936, d'una Escola de Declamació i Art Dramàtic adscrita a l'Escola del Treball. L'esmentada escola, fundada per Alexandre Deulofeu, va tenir com a director el dramaturg figuerenc Pere Teixidor Elies. La seu inicial va ser el Teatre Principal, però aviat va passar al Teatre-Escola de les Escoles del Parc, nom amb què el consistori republicà va batejar els locals confiscats durant la guerra al Patronat de la Catequística. El primer bombardeig de Figueres el 29 de gener de 1938 van interrompre definitivament aquella iniciativa.

Escena de 'Los Intereses Creados', representada per l'Agrupació Teatral Arlequín, dirigida per Toni Montal, al Casino Menestral. Any 1959 // PROCEDÈNCIA: Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà.

‘La Passió’ de Sant Climent

REPRESENTACIÓ POPULAR DE LA VIDA DE CRIST EN UN ESCENARI SINGULAR QUE, AMB QUARANTA-CINC ANYS DE TRAJECTÒRIA, EL 2022 ENCETARÀ EL PERÍODE POSTCOVID

Josep M. Dacosta > TEXT I FOTOGRAFIA

«Us presento Jesucrist», vaig dir als companys de feina quan l'Albert Sau va venir a fer una gestió al meu lloc de treball. «Bé, es tracta del Jesucrist de *La Passió* de Sant Climent Sescebes!», vaig puntualitzar, davant la sorpresa inicial dels meus col·legues. Vaig afegir que aquest espectacle teatral té diversos al·licients, en ser una representació popular en què participa un centenar de persones i s'interpreta en un espai singular, l'Horta d'en Cusí, la qual aporta realisme a les escenes i remarca el dramatisme dels fets del Nou Testament.

La Passió de Sant Climent s'estrenà el Divendres Sant de 1976, fruit de la iniciativa i implicació de mossèn Josep Barcons per dinamitzar el jovent del poble. Ell creà el Club Juvenil i per Nadal s'organitzà el pessebre vivent, que tingué un èxit important. El celebraren amb una excursió a la Molina i la jovenalla proposà a mossèn Barcons interpretar en playback l'òpera rock *Jesucrist Superstar*, que finalment es concretà en la representació de les darreres hores de la vida de Jesucrist, amb escenes que anaven des de l'entrada a

Jerusalem del Diumenge de Rams fins a la Resurrecció.

L'any 1985 mossèn Barcons fou destinat a Pals i, per seguir amb les actuacions, es va constituir l'Associació La Passió-Sant Climent Sescebes. Es buscà assessorament tècnic extern a l'Aula de Teatre de Figueres, formada per Alfons Gumbau, Jaume Alsina i Anna Sanz. Alsina i Gumbau hi donaren suport el primer any i després continuà Gumbau amb la direcció del projecte. Tot i la distància, la col·laboració amb mossèn Barcons es manté fins a l'actualitat,

L'Horta d'en Cusí, l'escenari espectacular on es representa 'La Passió' de Sant Climent Sescebes.

ja que el pessebre vivent de Pals i *La Passió* de Sant Climent comparteixen material escènic. Un altre col·laborador de *La Passió* és la base militar Álvarez de Castro, que cedeix elements com la tenda de campanya que s'utilitza com a vestuari.

La nova direcció polí cantarelles, defectes propis dels actors no professionals quan actuen sense micròfon, adaptà el guió dels fets canònics als gustos del públic actual i creà noves escenes, per tal que dones i nens tinguessin un major protagonisme, com l'acomiadament de la Verge a Jesús i el quadre de Jesús amb els infants. Una altra tasca fonamental fou «doblar els Cristos» i duplicar altres personatges principals, per poder disposar de recanvi en cas de necessitat i alternar els protagonistes en les funcions del mateix any.

Amb el temps, l'obra ha evolucionat fins a tenir entorn de trenta escenes, amb un guió que equilibra els actes més pròxims al teatre religiós i altres, complementaris, que l'acosten al teatre popular. El guió és volgudament anònim, obra de diversos autors que al llarg dels quaranta-cinc anys de rodatge han incorporat el seu gra de sorra.

Tot un poble implicat. *La Passió*, com a activitat teatral, mou entorn d'un centenar de persones de les quals entre trenta i cinquanta són constants. La resta es nodreix de col·laboradors ocasionals. El conjunt està format per «intèrprets, tècnics i col·laboradors, tot un poble treballant amb passió». Aquest elenc és obert a gent d'altres municipis, sempre que en tinguin ganes, un pèl de compromís i siguin puntuals, tant als assajos com a les funcions, tal com reconeix Josep Gaiolà, que ha encarnat diversos papers, des de Crist fins a guàrdia romà. Els assajos comencen després de les festes de Nadal i a hores d'ara es fan els dissabtes i diumenges.

D'esquerra a dreta, en Jordi Vilanova Reixach i en Joan Hiern Barris amb un amic al bar de la sala del teatre // PROCEDÈNCIA: Arxiu família Vilanova Planas.

Un escenari sobre tines de vi

Roser Bech Padrosa > TEXT

A can Peretferrer de Mollet de Peralada en Pere Vilanova Coderch, home emprendor i a qui agradava la gresca, a inicis del segle XX va construir un celler —es dedicava al negoci del vi— pensat per a ser també la sala de teatre del poble, era el Coliseu Pere Vilanova. «Anava a Barcelona al Paral·lel a contractar les artistes, com una que venia cada any per la festa que li'n deien la Sánchez», relata el seu net, en Pere Vilanova Reixach (1932), el qual també havia acompanyat alguna vegada l'avi al Cap i Casal. «Després de la guerra, les artistes quan venien menjaven molt, a Barcelona passaven gana», hi afegeix. Sobre quatre tines de vi van posar-hi un empostissat que feia d'escenari. A darrere, un pintor de Figueres, en Juvé, havia creat dos decorats, «un d'un jardí i l'altre d'una sala, molt bonics tots dos, que s'alçaven i s'abaixaven a través d'una cùrria, que feia anar el meu pare —Josep Vilanova Bonavia—», diu en Pere. I tot l'espai, en pendent, era ple de cadires de balca enganxades, amb un passadís al mig cobert amb una estora d'espart. Hi havia galliner i tot: «A través d'una escala de fusta s'accedia a les *barandilles* a dalt i, a sota, hi havia el bar, que portàvem la família». I és que la família Vilanova també tenia un bar als baixos de casa i una sala de ball de 100 m² al segon pis: la Joia. Al llarg dels anys quaranta, cinquanta i fins als seixanta rememora que a l'escenari s'hi havia representat *Terra baixa* i *El gitano tijeras*, del grup de teatre del poble que després de la guerra era dirigit per mossèn Francisco primer i mossèn Amadeu després. També hi havien actuat els grups de teatre d'Espolla, Garriguela i Peralada. «Fins i tot una vegada vam pujar un burro a dalt de l'escenari!», recorda rient. A través d'un forat al portal que servia de taquilla, que encara es conserva, en Tomàs Romanyach —el gendre d'en Pere Vilanova Coderch— cobrava les entrades a 4 o 5 pessetes i en Xicu Pey les recollia, els diumenges a la tarda i per la festa major de Sant Cebrià, a l'estiu. «La meva mare —Carme Reixach— feia brunyols els dies de les representacions», destaca. El pare d'en Pere havia comprat una màquina de fer cinema mut i els diumenges a la tarda en passaven. L'Anna Planas Barris (1931), la dona d'en Pere, i l'Anna Barris Planas (1929) recorden que les nenes i joves de l'escola a final de curs feien «cançons rítmiques amb la senyoreta Sagner» al Coliseu Pere Vilanova, on cantaven i ballaven cançons com *El branquilló* i *Són deu noies per casar*. El fill d'en Pere i l'Anna, en Josep Vilanova Planas (1957), recorda que de petit havia escenificat a final de curs *El general Bum-bum*. Als inicis dels seixanta, la sala va tancar. Malgrat tot, la llavor de la faràndula encara es manté a Mollet amb el Playback que des de fa uns dotze anys es representa per la festa d'hivern, per Santa Llúcia, al Centre Cívic.

Llançà dalt de l'escenari

DES DE TEXTOS CLÀSSICS FINS A OBRES MODERNES D'ANSADES, ELS GAIREBÉ CENT ANYS DE TEATRE A LA MAR D'AMUNT ES MANTÉ VIU I AMB UNA GRAN REBUDA PER PART DEL PÚBLIC

Roser Bech Padrosa > TEXT

Tracem amb llançanencs i llançanenques de totes les edats gairebé 100 anys de la història del teatre al municipi. La primera etapa (1929-1935), d'abans de la guerra, la repassem amb en Josep M. Salvatella (1937) i en Joaquim Falcó (1936), el qual de jove net havia tingut papers petits en alguna peça teatral com *El místic* i *El ferrer de tall*. El seu pare, en Manuel Falcó, havia fet de trapunta i la seva tia, la Rosa Falcó, havia tingut papers importants, «tenia molta memòria i hi era molt aficionada.»

El grup de teatre en aquella època es desplaçava als pobles a fer gires amb l'autocar de línia. En Salvatella afegeix amb dades precises a la mà: «Les referències més antigues procedeixen del Foment Agrícola, que en aquells temps representà obres com *Terra baixa*, d'Àngel Guimerà; *La dona verge*, de Manel Capdevila; *Foc nou*, d'Ignasi Iglèsias; *Hores d'amor i de tristesa*, d'Adrià Gual; *Seny i amor, amo i senyor*, d'Avel·lí Artís-Gener; *L'obstacle*, d'Enric Lluelles; *L'assassinat de la Sra. Abril*, de Josep M. de Sagarra; *El ferrer de tall*, *El timbal del*

Bruc i *El monjo negre*, de Serafi Pitarra, i *La mare*, de Santiago Rusiñol. Al Centre Federal, per la seva banda, s'hi escenificaren *Maria Rosa*, *Mar i cel* i *La reina jove*, d'Àngel Guimerà; *L'home de palla* i *El cor del poble*, d'Ignasi Iglèsias; *El monjo negre*, de Serafi Pitarra, i *Don Juan Tenorio*, de José de Zorrilla.»

Durant la segona etapa (1939-1962), canvi de llengua dels textos i canvi del nom de la sala, del Foment Agrícola al Cine España. En Josep M. Salvatella continua la llista: «Passada la Guerra Civil, sota la direcció d'en Perico Mas i d'en Frederic Corominas, tenim notícia de les representacions següents: *El abuelo* (1939), de Benito Pérez Galdós; *Tosca* (1940), de Giacomo Puccini; *El gran galeoto* (1940), de José Echegaray; *La Dolores* (1941), de Tomás Bretón; *Terra baixa* (1946), d'Àngel Guimerà; *Marianela* (1950), de Serafin i Joaquín Álvarez Quintero; *El místic* (1953), de Santiago Rusiñol. En data molt més propera, hi trobem una versió d'*Els Pastors* (1962)». D'altra banda, Falcó assegura que en aquells temps de mi-

sèria de després de la guerra ni es cobrava entrada.

Forta implicació de tot el grup. Ja sota el nom Elenc de Teatre Llevant, primer, i Llevant Teatre, després, aquesta tercera etapa (1964-1995) va néixer amb força. En Joaquim Falcó comenta que va ser mossèn Benet —«li dèiem mossèn Branques i era molt avançat»— qui va impulsar el teatre en aquells temps. Sota la direcció de Josep M. Salvatella, aquest resumeix: «Vam començar amb obres en castellà i vam passar aviat al català: *La Orestíada* (1964), d'Esquil; *Madrugada* (1964), d'Antonio Buero Vallejo, i *Proceso a cuatro monjas* (1965), de Vladimir Cajo. Tot seguit, i ja en versió catalana, *L'ombra de l'escorpi* (1970), de Maria Aurèlia Capmany; *Dues farses russes* (1976-1977), d'Anton P. Txékhov; *El nostre poble* (1977), de Thornton Wilder, en una versió meua; *La pau retorna a Atenes* (1978), de Rodolf Sirera, i *El foc de les ginesteres* (1979-1980), de Josep M. de Sagarra. Aquesta darrera assolí un gran èxit, en part per l'època en què

A l'esquerra, representació de 'Terra baixa': entre d'altres, amb en Pere Castelló —camisa blanca—, la Rosa Falcó, la Montserrat Pasta i en Pelayo Costà, l'any 1948. A la dreta, membres del grup de l'època: en Miquel Font, la Rosa Falcó, en Vicenç Serradell, la Tuietes Mas, en Manolo Hernández, i l'avi Costa —apuntador, a la dreta, amb un llibret— // PROCEDÈNCIA: Arxiu particular de Joaquim Falcó.

es presentà, i tingué molt bona acollida en diverses poblacions com Llança –quatre vegades–, Agullana, Maçanet de Cabrenys, Darnius, el Port de la Selva, Castellfolit de la Roca i la Jonquera. Un total de vuit obres, doncs, en aquesta fase: tres en castellà i cinc en català, vint-i-quatre sessions en total». Antoni Godoy (1954) remarca que «a *El foc de les ginesteres* entre actors, tramoia, vestuari, maquilladores, attrezzo... érem cap a seixanta persones! I ens movíem per la comarca a fer *bolos*, cosa que ara seria impensable moure tanta gent». Entre aquests hi havia en Joan Maria Pau (1942), que es va implicar en el grup a través de petits papers a les obres i, sobretot, fent els decorats. Puntualitza: «Els sistemes de representació han canviat moltíssim en pocs anys. Veníem d'un temps en què no hi havia cap aparell tècnic, depeníem d'una llum de 125 i els decorats eren reals, minimalistes i pesaven molt perquè eren fets sobre *tablero*. No hi havia ni porexpan ni projeccions». A partir dels anys vuitanta, ja dirigits per Narcís Ris-pau, van oferir *Kux, my lord* (1981), de J. M. Muñoz, i *Vòlpone* (1982), de Ben Jonson. Amb col·laboració amb l'escola de dansa, als anys vuitanta, es van representar *La boutique*, *La travia* i *La Bella Dorment*. Hi van col·laborar fins a 200 persones, que es van desplaçar a actuar a Nimes fins i tot. Antoni Godoy i Carme Nogué (1953), que estan recollint material gràfic sobre el teatre per a una futura exposició, comenten: «En aquella època no hi havia mòbils i la gent què feia? Doncs es desplaçava si calia per anar a veure

teatre». En Godoy, que va ser-ne director unes temporades, sosté que els últims anys va resultar difícil perquè la implicació havia reduït molt i els membres del grup no es presentaven als assajos. Sota la seva direcció van representar dues obres per a mainada –*Les armes de Bagatel·la* i *A Becerola fan ballades*–, *Avi jove vol companyia* (1994) i una versió moderna dels Pastorets titulada *Somni d'una nit d'hivern* (1996-1997).

Paral·lelament, el 1986 es va crear un grup de joves, Streps, que van dur a terme *Els Pastorets del Ferrer Magí*, sota la direcció de Pep Rius, i van preparar *Antaviana* i *Polypus malignus*, que finalment no van arribar a fer. «Fins i tot vam improvisar una peça al mig del carrer a Fira Tàrrrega», afirma l'Emi Martínez (1975), membre d'aquell grup efímer i ajudant de direcció, compositor i tècnic de la companyia actual.

Teatre i dansa. La quarta etapa (2012 fins avui) la companyia de teatre amateur I per què no? ha estat l'encarregada d'aixecar el teló de la Casa de Cultura o de Can Marly de Llança amb un gran èxit de públic, però també a d'altres indrets. En Guillem Mallol (1971), el director, ens en parla. A cavall entre el teatre

i la dansa –«al grup tenim actors que no han ballat mai i ballarins que no han actuat mai. Així ens espavilem», diu Mallol–, amb col·laboració amb l'escola de dansa de la Liliane, han interpretat fins ara tres obres. La primera va ser *Besos barroc* (2012-2013). La segona, *Revolution* (2016), convidats a estrenar-la al Teatre Municipal de Girona com a acte d'inauguració del FITAG «no ens en sabíem avenir, nosaltres estàvem acostumats a fer-nos-ho tot i allà els tècnics se n'encarregaven de tot. En aquesta ens vam estrenar de manera bèstia!». I la tercera, *La Gran Bellesa* (2018), de Paolo Sorrentino, la qual van representar a la sala La Planeta de Girona dins el FITAG també. Les seguien unes quantes actuacions programades que es van aturar per l'esclat de la pandèmia. «I aquí es va acabar tot. Tot just aquest estiu [2021] hem pogut fer una desfilada teatralitzada amb vestits que havia confeccionat durant vint anys per a les obres de teatre i festes l'Stephane Delaporte. De totes maneres ara n'estem assajant una amb sis persones, en petit format.»

També al poble, el grup Aficionados al Teatre del Casal del pensionista ha interpretat al municipi diverses obres amb entusiasme des del 2009 al 2019, com ara: *Un fanàtic del Barça* (2009), *L'única tàctica* (2010), *L'amor venia amb taxi* (2011), *El trampós entrampat* (2012), *Ens ha caigut la sogra* (2013), *Avi jove vol companyia* (2014), *Perruqueria de senyores* (2015), *Visca la Vida* (2017), *Torna-la a tocar*, *Sam* (2019) 📌.

Representació d'«Els Pastorets del Ferrer Magí», del grup Streps. Any 1986. PROCEDÈNCIA: Arxiu Emi Martínez. Al detall, «Revolution» de la companyia I per què no? Any 2015 // PROCEDÈNCIA: Arxiu companyia I per què no?

40 anys de bon teatre a Roses

REPASSEM L'EXITOSA TRAJECTÒRIA DEL GRUP DE TEATRE DE ROSES AMB IGNASI TOMÀS (DIRECTOR HISTÒRIC I MEMBRE FUNDADOR) I JAUME SASTRE (DIRECTOR ACTUAL)

Eloi Falguera > TEXT

El gener de 2022, el Grup de Teatre de Roses celebrarà 40 anys dalt dels escenaris. Una llarga i exitosa trajectòria que els ha dut a actuar al Festival Grec de Barcelona, a La Planeta de Girona o a filmar una pel·lícula, a més d'oferir cada temporada al poble les seves produccions i els seus particulars Pastorets. 40 anys de reptes, de feina ben feta i d'anècdotes.

La tradició teatral a Roses ve de lluny. Entre els anys quaranta i seixanta del segle passat ja trobem un grup molt actiu que pertanyia a la Societat Recreativa Unió Fraternal (SUF). Aquesta societat, situada a la Riera de Ginjolers, encara segueix dempeus després de diverses remodelacions. El grup de teatre hi representava sainets, obres costumistes, clàssics catalans o *Els Pastorets* de Folch i Torres. Però la SUF també acollia altres activitats: l'esbart dansaire, el cor, les caramelles, el ball. Segons l'Ignasi Tomàs, que es va incorporar a la secció teatral el 1969, «aquest excés d'activitats

fou un dels motius pels quals el grup es va acabar perdent». En aquell impàs entre el final de la dictadura i la democràcia, doncs, el grup de la SUF s'esvaeix i només trobem alguns intents al poble de mantenir vius els Pastorets.

Haurem d'esperar a finals dels seixanta per veure un nou grup, quan l'Ignasi juntament amb la Teresa Seseras, la Roser Casals i d'altres formen el que serà l'embrió de l'actual Grup de Roses. Retornaran a l'escenari de la SUF, col·laborant al festival anual, representant, per exemple, un fragment de *Macbeth*.

La primera obra, prohibida. Així s'anirà al 1976, quan funden l'actual grup, amb una obra que va moure polseguera: *El cap i a la fi* (o *el cap de l'alcalde*), de Carles Valls. I és que dos dies abans de l'estrena van rebre la prohibició de representar-la, per part del Govern Civil. «Ens van dir que no es podia fer, que estava prohibida». El text parla de la restitució del monument al doctor Robert a Barcelona, desmuntat després de la República, i enfronta dos germans que encarnen els

vencedors i els vençuts. L'Ignasi, decidit, anà a parlar amb el capità de la Guàrdia Civil: «Però, escolti'm, si serem quatre gats. A més, a l'obra no s'hi diu res de gruixut». El capità, molt amable, contestà: «Mira hijo, ¿Qué te puede pasar, que te encierren en el calabozo? ¡Pues pasas allí un par de noches! Vosotros la hacéis y nosotros haremos como si no hubiésemos recibido la prohibición». La van fer, encara que en els dos dies de representacions només van venir una trentena de persones. I l'Ignasi, l'Anna Vicens, la Maria Soley i la Mercè Fages van dormir a casa seva.

L'escàs públic desanimà el grup, que no va tornar a alçar el teló fins al 1981, ara sí de forma ininterrompuda fins avui. La represa, impulsada pel regidor Lluís Costa, fou amb els Pastorets, però uns de ben especials: *Els Pastorets d'Olot*. Esdevindran marca de la casa i es faran cada any, amb petites excepcions com el Nadal passat quan la pandèmia no ho va permetre. Però com és que a Roses es representen Pastorets d'Olot? Altra vegada l'Ignasi, crescut allí, n'és el 'culpable': «N'estic enamorat. Són uns Pastorets amb molta càrrega social

A dalt, representació de l'obra 'Animals de companyia'. Any 2019 // PROCEDÈNCIA: Grup de Teatre de Roses. A l'esquerra, en Jaume Sastre, l'actual director // FOTO: Eloi Falguera.

i musicalment molt bonics». Recorda els primers decorats, de l'escultor Narcís Costa, que va fer uns arbres de guix que es movien amb rodes. «Els pastors anaven per un costat i els arbres per l'altre, i era talment com si caminessin pel bosc». I una anècdota, també de les primeres edicions, quan es van fer uns núvols que anaven penjats d'una barra de fusta: «Quan tots érem dalt l'escenari, de sobte, bum!, va caure la barra que pesava un quintar i, miracle, no va tocar ningú». Gairebé 40 anys de Pastorets donen per molts records i anècdotes.

Des d'aquell 1981, el grup ha dut a escena una cinquantena de muntatges; des de clàssics com Plaute, Molière o Eurípides, fins a grans europeus com Oscar Wilde, Pirandello o Eduardo de Filippo, passant pels clàssics catalans com Guimerà, Sagarra o Benet i Jornet, el teatre de cabaret de Karl Valentin o contemporanis com David Mamet, Neil LaBute o Estel Solé. El secret de l'èxit és que «sempre ens hem enfrontat als textos amb rigor i exigència. Fent-ho ben fet i sense pressa», puntualitza l'Ignasi.

Els muntatges més destacats. El grup ha intentat ser innovador i beure de les tendències més avantguardistes del moment. Així, el 1982, amb *La terra es belluga*, de Jordi Bordas, ja s'atrevien a actuar al mig del pati de butaques, amb el públic envoltant-los. El 1990, amb *Salomé*, d'Oscar Wilde, van omplir l'escenari de

la SUF amb tres metres cúbics de sorra. El 1994 presentaven *Dolça de les Tàpies*, un monòleg d'una prostituta de 70 anys, amb tot el patetisme; Maria Vicens va fer el paper amb 67 anys. El 1997 oferiren *El malalt imaginari*, de Molière, amb música en directe: tot l'espectacle va estar acompanyat d'una pianista tocant música barroca. O el 2004, a l'obra *Dissabte, diumenge i dilluns* cuinaven en directe.

La qualitat s'ha vist recompensada amb bones crítiques. El 1984 van estrenar *Quan la ràdio parlava de Franco*, de Benet i Jornet. L'autor va assistir a una representació i va comentar: «Salvant les distàncies, i sense voler comparar, m'ha agradat més el vostre muntatge que el de Barcelona». Però la millor crítica seria per *La senyora de Sade* (1989), pur teatre de text, que durava 3 hores i 25 minuts. El públic seia en cadires de fusta i no es va moure ningú. Les actrius, set dones, tenien tot el moviment coreografiat.

Entre les fites més sonades hi ha *Invitació al somni* (2001), espectacle sobre Lorca, amb el qual van celebrar el 20è aniversari del grup. Va comptar amb la composició musical de Feliu Gasull, la col·laboració de la Coral Lerània de Barcelona, dues sopranos professionals i dues pianistes. Es va estrenar a la Ciutadella de Roses i és un dels espectacles dels quals estan més orgullosos. L'altra gran fita arribaria l'any següent, el 2002, quan van inaugurar el Teatre Municipal amb *La tonalitat de l'infiní*, una cantata

escènica per a infants, que s'havia estrenat a l'Auditori de Barcelona. L'Ignasi Tomàs va dramatitzar el text, original d'Enric Casasses, i va fer participar a la cantata tota la canalla del poble d'entre vuit i dotze anys. Al director musical de Barcelona (director de la Coral Cantiga) li va agradar tant l'espectacle rosinc que, posteriorment, es va fer al Festival Grec, amb la intervenció del Grup de Roses.

Al 25è aniversari, el 2006, arribaria un altre muntatge destacat: *Portes obertes (portes endins)*, de Laia Tomàs. Un guió divertit, on el públic feia una mena de visita guiada pel teatre: pels soterranis, l'escenari, el cosidor... Hi sortien tots els personatges que intervenen al teatre: des de la taquillera fins al guarda de seguretat o la productora. D'aquest muntatge, el director de cinema David Pujol en va fer la pel·lícula *Morir en tres actes*, amb la participació del grup de teatre.

Tot i que els costa sortir de *bolos* han participat en mostres i concursos com els de Sant Feliu de Guíxols o Santa Coloma de Farners. També, entre 1998 i 2004, representaren les obres a la coneguda sala La Planeta de Girona. Era com un regal per al grup.

El 2017 l'Ignasi passa la batuta a en Jaume Sastre. Amb el relleu generacional es mantenen els Pastorets, veritable cantera del grup, i s'estrenen muntatges amb gent nova: *Animals de companyia* (2019) i la seva darrera aposta, la comèdia *Fuuta* (2021), que encara representen

A l'esquerra, representació de l'obra 'El botí', de Joe Orton, l'any 2000. A la dreta, 'Els Pastorets d'Olot', l'any 2019.

PROCEDÈNCIA: Grup de Teatre de Roses.

Bressol d'actrius i actors

ORÍGENS I TRAJECTÒRIA DE LES ÚLTIMES FORNADES: REBECCA ALABERT, ÀNGELS BASSAS, MARTA CORRAL, MARINA FITA, MARIÀ LLOP, CARLES MALLOL, JOAN MARMANEU I XAVI SAIS

Carla Ferrerós > TEXT

«L'Empordà és terra d'artistes», sentim a vegades. I ens venen al cap pintors, escultors, fotògrafs, escriptors... I el fet és que sovint no pensem que aquesta terra també és bressol d'actors i dramaturgs que constitueixen una peça important del teatre professional. Un bon grup dels que ara hi treballen van fer els primers passos a Figueres. N'hem entrevistat alguns amb l'objectiu de descobrir la relació entre la seva professió i l'origen empordanès. Tots es dediquen o s'han dedicat professionalment al món del teatre i són nascuts a l'Empordà. Hi han nascut i viscut, alguns encara hi viuen –o hi han tornat, com assenyala Sais ci-tant Pla–, o hi tenen la família.

Malgrat que no en tots els casos la inquietud teatral és primerenca –Sais, per exemple, no comença fins als 25 anys– l'escola sovint ha estat clau per encaminar els futurs professionals: «Vaig estudiar a les Escolàpies, i hi havia una monja, la *madre* Maria, que tenia un bon olfacte pel talent teatral», explica Bassas. A més, el fet que s'ofereixi un batxillerat d'arts escèniques a l'Institut Alexandre Deulofeu permet continuar la formació. És, però, l'Aula de Teatre de Figueres que es constitueix com a element de gran importància en la primera formació dels futurs professionals.

Acaba la secundària i de seguida comença «el típic puja-i-baixa de Renfe i maletes», com il·lustra Fita. A Barcelona, l'escola Eòlia i l'Institut del Teatre són els centres superiors de formació de molts d'aquests actors i dramaturgs, que hi han cursat estudis que els han permès treballar en diferents sectors: alguns són actors, d'altres han format companyies teatrals, d'altres s'han decantat per la producció.

No només, però, s'han dedicat al teatre, sinó que han treballat en altres àmbits que, més o menys, s'hi relacionen: la docència (Bassas, Corral, Llop o Mallol), la televisió (Bassas, Llop, Mallol o Sais) o l'escriptura (Sais o Bassas). Aquesta última, per exemple, afirma que per ella es tracta d'una vocació tan

important com la del teatre, i hi és ben activa: té prevista la publicació, per Sant Jordi, d'una novel·la i d'un conte infantil sobre, precisament, el món del teatre.

El teatre fora de l'Empordà. Barcelona és el centre cultural català més important, i això ha fet que molts d'aquests empordanesos no mantinguin, en l'actualitat, relacions professionals amb el territori d'origen. No és el cas de tots: Llop, que des dels setze anys ja havia treballat amb la companyia empordanesa País de Xauxa, actualment és el director de l'Aula de Teatre de Figueres. Alabert dirigeix el festival FAST, que es du a terme en micropobles de l'Empordà que tenen més difícil l'accés a la cultura. Aquest festival va néixer el 2013 com una iniciativa privada al mas Giro-ní de Garrigàs i s'ha reprès el 2020 amb un nou format en què han estat a Sant Mori, Garrigàs, Palau de Santa Eulàlia, Siurana, Vilamacolum i Vilaür.

La desconnexió laboral amb l'Empordà, segons l'opinió d'alguns d'aquests professionals, és inevitable: «Durant els primers anys a l'Institut del Teatre encara vaig participar en algun projecte teatral amateur amb A Mossegades. Però a mesura que anava avançant amb els estudis em vaig anar desvinculant de l'Empordà, laboralment parlant», afirma Marmaneu. Corral explica que en un inici mantenia el vincle amb Figueres perquè dirigia, els caps de setmana,

L'Àngels Bassas a 'La vida es sueño' al teatre Romea de Barcelona. Any 2010.

FOTO: David Ruano.

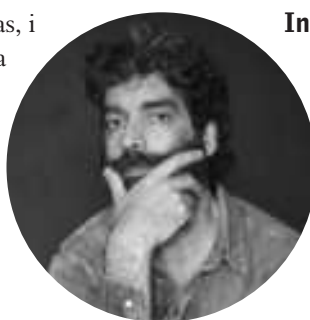
una companyia teatral: «El cap de setmana practicava el que aprenia entre setmana». Malgrat que, com dèiem, el centre del teatre professional és Barcelona, a l'Empordà s'hi ha dut a terme iniciatives de teatre professional com la coproducció per part de l'Ajuntament de Figueres i la Troca de l'obra *Ciutat*, escrita i dirigida per Mallol i interpretada, entre d'altres, per Corral.

Tot i que part d'aquest grup d'empordanesos mantenen poca relació professional amb el territori, s'han anat trobant en projectes fora: «Sempre em fa una il·lusió especial, i d'entrada ja hi ha una camaraderia perquè tens moltes coses en comú: comparteixes una inquietud, el fet de marxar del poble, d'apostar per la teva vocació i obrir-te pas en una ciutat com Barcelona. Són experiències molt definitòries. Després, cadascú té la seva pròpia fórmula, però és fàcil connectar», explica Fita. Marmaneu també destaca la mateixa experiència, concretada en dos projectes diferents: *Romeu i Julieta* (2021) dirigida per l'empordanesa Helena Tornero, i *Bruels* (2012), de la companyia La Llarga, amb Alabert, Llop i Oriol Morales.

Sobre l'última companyia teatral mencionada, La Llarga, cal aturar-s'hi: fundada per Alabert a Mallorca el 2014 i que incorpora, més tard, Llop, es defineix com a «companyia de creació teatral empordanesa», bé perquè els projectes es duen a terme a la comarca, bé perquè

incorporen professionals locals. Sais també explica la voluntat de crear una companyia pròpia a l'Empordà que de moment no ha nascut per les dificultats derivades de la pandèmia. En tot cas, i pel que fa a La Llarga, la companyia vol constituir-se com un referent del teatre a l'Empordà, afirma Llop, i, afegeix Alabert, ho fan amb consciència i una mica de militància.

Aquesta militància que dèiem s'entén per la dificultat que pot suposar treballar des de fora de Barcelona. Malgrat que el món canvia i que part de la feina pot ser feta a distància –i de fet alguns d'aquests professionals van i venen, com Alabert i Llop, i Sais en el passat– la creació està centralitzada a Barcelona, i ser-hi és necessari tant per formar-se com per establir xarxes. «No pots dedicar-te només a ser actor, a l'Empordà. S'han de tenir altres projectes i complementar-ho. És difícil i caldria una aposta política tant local com del govern de la Generalitat», afirma Llop. Marmaneu ho matisa: «Encara hi ha una gran centralització de la cultura. No obstant això, tot depèn del que sigui per un mateix dedicar-se al teatre. Què és el que vols fer? Vols utilitzar el teatre

com a eina pedagògica? Vols ser intèrpret i actuar en diferents teatres del món? Vols crear obres de teatre amb la teva pròpia companyia?»

Influència empordanesa.

Malgrat l'inevitable distanciament físic amb el territori, tots en reconeixen certa presència en la seva obra, en la creació dels personatges. Aquesta influència pren diverses formes. Les persones, les primeres influències, són importants: actors i professors com Josep Antoni Tudela, Marina Cusí, Alfons Gumbau, Jaume Alsina, Laia Alsina, Natàlia Sales, Maria Àngels Aupí o Salvador Torres entre d'altres; companyies no professionals com La Funcional. No només persones, però, sinó també el territori, concretat de maneres diferents segons la perspectiva de cadascú: l'estímul artístic i l'ambient derivat del surrealisme, per Bassas; els personatges entramuntanats, per Mallol; l'ambient social i cultural, per Marmaneu; el pas del temps més lent, per Llop; la manera de parlar i la natura, per Fita; l'espai de la infantesa, per Corral; les masies i el paisatge, per Alabert; el mar i la plana, per Sais. «Si no hi haguéssim viscut, no en parlàriem; seríem diferents» ■

A l'esquerra, Rebecca Alabert, amb la companyia La Llarga, representant 'Dalí, ha mort'. Any 2015 // FOTO: Josep M. Dacosta. Al centre, Marina Fita amb La Virgueria a 'Snorkel', d'Albert Boronat. Any 2015 // FOTO: Anna Miralles. A la dreta, Marta Corral a 'Tornem després de la publicitat', de Carles Mallol. Any 2012 // FOTO: Duna Fotografia. Al detall de dalt, Marià Llop el Dia Mundial del Teatre, a Figueres. Any 2013 // FOTO: Josep M. Dacosta. Al detall de baix, Xavi Sais, en un projecte teatral de la seva companyia Teatre Suau // PROCEDÈNCIA: Arxiu Xavi Sais.

M3

**Avarada del vaixell
Maricel des de la
Punta de l'Escala.
Aquesta luxosa
embarcació era
propietat del
senyor Regàs i va
ser construïda per
Salvador Sala Granés.**

ANY: 1923

AUTOR: JOSEP ESQUIROL

PROCEDÈNCIA: ARXIU

HISTÒRIC DE L'ESCALA

(AHE)

M4

**Construcció d'una teranyina a les drassanes Sala de l'Escala;
en aquell temps estaven instal·lades al port d'en Perris.**

ANY: 1910-1920 APROXIMADAMENT

AUTOR: JOSEP ESQUIROL

PROCEDÈNCIA: ARXIU HISTÒRIC DE L'ESCALA (AHE)

PATRIMONI

ETNOLOGIA

El rec d'Àlguema

82

ANTONI EGEA [Girona, 1957. Historiador]

HISTÒRIA

La bruixeria al comtat del Rosselló

84

MAITE BARCONS RENU [Pineda de Mar, 1956. Llicenciada en Llengua, civilització i literatura catalanes]

HISTÒRIA

Una balena morta a l'Escala

86

LURDES BOIX LLONCH [L'Escala, 1957. Historiadora i arxivera]

TRADICIONS

Aplec de Sant Bartomeu de Pincaró

88

ÀLEX FALGÀS FISCHER [Girona, 1996. Grau de Filosofia]

LITERATURA

L'Empordà més enllà del mite

90

ANNA M. VELAZ SICART [Figueres, 1948. Filòloga]

FAUNA

Rapinyaires hivernants

92

ÀLEX OLLÉ [Terrassa, 1977. Ornitòleg]

ARBRES MONUMENTALS

Suro singulars de Maçanet

94

PERE ROURA SABÀ [Maçanet de Cabrenys, 1954. Historiador]

Balena morta a Llançà. Any 1955.
PROCEDÈNCIA: Arxiu Joan Fulcarà Corcoll.

PATRIMONI HISTÒRIA

Una balena morta a l'Escala

EL 27 DE MAIG DE 1830 VA APARÈIXER UNA BALENA MORTA A LA COSTA DE L'ESCALA; EL POBLE ES VA OMLIR DE GENT ENCURIOSIDA I PART DE L'ESQUELET VA SER EXPOSAT A GIRONA

Lurdes Boix Llonch > TEXT

La cacera de balenes es practicava des de l'antiguitat. L'aprofitament de l'animal ha estat múltiple al llarg de la història. A més de la carn i el greix per a l'alimentació humana i animal, altres elements del seu cos eren utilitzats per a l'obtenció de diferents productes. Amb els tendons es feien raquetes; l'ambre gris, situat a l'intestí i estómac dels catxalots, es feia servir en perfumeria; el greix, en cosmètica, farmàcia i il·luminació; l'oli per a la calefacció i també la il·luminació; els intestins per a fer cordes; les barbes, situades a la boca dels cetacis que no tenen dents, es feien servir per a fer cotilles, varetes de paraigües i raspalls de dents; els

ossos i l'ivori en mobles i joieria; de la sang i dels excrements, se n'extreien pigments...

L'oli més apreciat era el del catxalot o capgròs, el més gros dels cetacis amb dents. Es troba en una cavitat situada al cap, que pot arribar als vint metres de llarg. Serveix a l'animal per pujar amb rapidesa a la superfície i per a amplificar els sons, a mode de sonar. Un cop capturat el catxalot, els pescadors feien un orifici al cap i hi entraven amb galledes per extreure'n l'espermaceti, un líquid viscos i blanc semblant a l'esperma. Era l'oli que il·luminava més intensament i el més cobejat abans de l'arribada de l'electricitat. A mitjan

segle XIX la demanda va ser tan gran que el seu valor era comparable al de l'or i l'animal va arribar a estar en perill d'extinció.

El mètode de caça més antic era el de portar les balenes petites cap en terra i espantar-les amb forts sorolls i col·locar petites embarcacions entre la balena i mar obert per llençar-li llanxes i fletxes. Per a balenes més grans, es va fer servir una àncora flotant lligada a un arpó, per tal que la balena es cansés prou per ser acostada en terra i matar-la. Molts pobles del món van caçar balenes d'aquesta manera, com els inuit, els nadius americans i els bascos del golf de Biscaia.

Gran expectació al port de la Clota, on encara podem veure, al mig de mar, el piló d'amarrar vaixells; va desaparèixer en fer-se les obres del Club Nàutic.
Dècada de 1960 // FOTO: Joan Lassús. PROCEDÈNCIA: Arxiu Històric de l'Escala.

En perill d'extinció. Al segle XVI es va intensificar la cacera de balenes per part dels pescadors bascos i de la mar Cantàbrica. Va arribar a haver-hi més de trenta vaixells registrats amb una tripulació d'uns dos mil mariners. A l'època de cria, les balenes s'acosten en terra i és quan aprofitaven per capturar-les. Els guanys eren tan elevats que no es van conformar amb les que acudien al golf de Biscaia i navegaren més lluny, fins a l'illa de Terranova i la península de Labrador, al Canadà. Al segle XVII els islandesos també es dedicaren a la cacera massiva i al segle XVIII els anglesos i els holandesos en tingueren la primacia.

La nova generació de baleners, després d'esgotar les reserves dels oceans Atlàntic, Pacífic i Índic, anaren més lluny, amb vaixells més grossos i encarint el preu del producte final. Es calcula que més de 200.000 balenes foren caçades al llarg del segle XIX fins a comprometre el futur de l'espècie. Finalment, la utilització d'altres productes com el querosè, el petroli i, posteriorment, el gas, enfonsaren el mercat de l'oli de balena. Malgrat tot, el 1972 el catxalot va ser declarat en perill d'extinció.

Algunes espècies també entraven al Mediterrani. Al llarg de la història s'ha documentat la presència de balenes mortes de grans dimensions a la costa catalana. És el que va passar a l'Escala el 27 de maig de 1830. Un document conservat a l'Arxiu Històric en dona fe.

La crònica parla que algú va veure una grossa baluerna que surava embarrancada a unes sis milles a llevant de la costa. Com que ningú no era capaç de discernir què era, les autoritats van manar que s'avaressin dos llaguts i s'hi acostessin per mirar de remolcar l'objecte en terra. Els mariners remaren amb força i, un

cop davant, veieren amb astorament que el que flotava era una enorme balena, amb el ventre amunt i una ferida rodona sota l'aleta, com si fos de bala d'artilleria. L'amarraren amb dos gruixuts caps i la remolcaren fins a la roca anomenada de la Clota –possiblement un antic piló de pedra per a amarrar vaixells, actualment desaparegut–. Llavors la van amidar i van veure que feia uns cent pams i en la part més grossa del ventre, cinquanta. Per la frescor de la carn van convenir que havia estat ferida en aigües de Catalunya.

La notícia s'escampà com la pólvora i varen començar d'arribar a l'Escala riudes de gent de les comarques gironines. Fins i tot es desplaçaren el governador, el bisbe i l'alcalde de Girona i els de Figueres i la Bisbal. Tanta va ser l'afluència de gent que volia veure aquell fenomen extraordinari que s'acabà el pa de les fleques i la carn de les carnisseries, i es va haver d'anar a buscar subministraments als pobles del voltant.

Turisme balener. En un primer moment, les autoritats i els vilatans de l'Escala estaven molt satisfets amb aquella concurrència, aquella mena de turisme improvisat que omplia el poble. De mica en mica, però, va començar la putrefacció de l'animal, que va generar una forta pudor. Davant la impossibilitat de treure'l de l'aigua i conservar-lo sencer, van decidir de guardar el

crani, la mandíbula superior i algunes vèrtebres i ossos del cos i traslladar-los a Girona, on tothom en pogués gaudir i fer-se una idea de les grans dimensions del cetaci. Tots aquells elements van ser exposats a la plaça de Sant Francesc, propera als Banys àrabs, segons el document. No sabem on es van portar després. Potser es van guardar en algun magatzem municipal a l'espera d'exposar-los en un futur museu de curiositats naturals a l'estil dels de l'època. En algunes esglésies es conserven elements de l'esquelet de grans cetacis, associats al mite de Jonàs al ventre de la balena com a símbol de regeneració. Potser no es varen conservar els ossos, però sí un document, gràcies al qual hem pogut conèixer aquesta història.

Aquest fet és comparable a la curiositat que va despertar el desembre de 2015 l'arribada d'una tonyina malferida al port de l'Escala. Els pescadors la van alimentar i la van batejar amb el nom de la secretària de la Confraria: Trini. Cada dia el port s'omplia de gent a veure-la i la Trini feia les delícies de petits i grans. La tonyina va marxar al gener, quan les teranyines comencen la veda d'hivern. Però el més extraordinari és que va tornar quatre anys seguits, excepte el 2019, en què tothom la donava per morta. La Trini, que va tornar el 2020, s'ha convertit en un fenomen social. Fins i tot ha generat un conte, però això ja és una altra història per a un altre article d'*Alberes...*

Balena morta a Llançà, amb una munió de gent al voltant. Any 1921.

PROCEDÈNCIA: Arxiu Històric de Llançà (Col·lecció Joan M. Pau Negre).

Rapinyaires hivernants

TRENTA-UN DE LES TRENTA-NOU ESPÈCIES DE RAPINYAIRES OBSERVADES A EUROPA ES TROBEN AL NOSTRE TERRITORI, VINT-I-SIS DE LES QUALS SÓN REGULARS EN ALGUNA ÈPOCA DE L'ANY

Àlex Ollé > TEXT I FOTOGRAFIA

Poc esment se sol fer a la fenologia de les aus que no són estrictament residents o nidificants. En el cas dels rapinyaires aquest fet no n'és una excepció. I és que el gruix de les espècies presents a l'Empordà són més aviat migradores, residents o nidificants, i tan sols dues rapinyaires són quasi exclusivament hivernants; l'arpella pàl·lida i l'esmerla. Totes dues són pròpies d'espais oberts, i sovint interactuen cooperant en la caça d'ocells petits.

L'arpella pàl·lida s'observa molt escadusserament durant els períodes migratoris, entre meitats de febrer i principis de maig, a la primavera, i de finals d'agost a mitjan novembre, a la tardor, essent un visitant escàs però regular durant els mesos més freds entre meitats de novembre i meitats de febrer. El seu baix contingent migrador i sobretot hivernant és un clar reflex de la seva delicada situació poblacional en l'àmbit europeu, raó per la qual tan sols hivernen una quinzena d'exemplars ubicats principalment a les zones d'aiguamoll, arrossars i contraforts de la plana. Els mascles es fan molt evidents per la seva elegant coloració, però no el de les femelles i juvenils; plomatges molt críptics amb els hàbitats agrícoles de rostolls i erms que ocupa.

L'esmerla és la més petita dels rapinyaires europeus, un falconet provinent dels boscos de coníferes i de la tundra meridional de l'àrtic, que sovint es confon amb xoriguers llunyans o esparvers rasants i escadussers. Resulta,

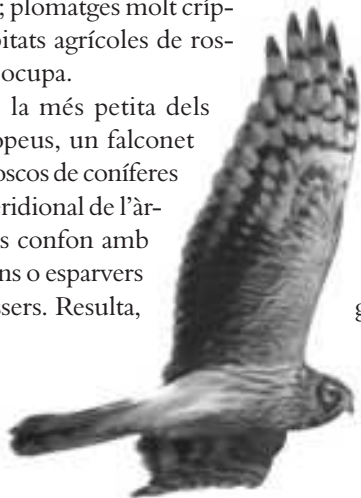
doncs, força difícil de detectar pel seu vol ràpid i rasant, ja que la majoria dels exemplars juvenils o femelles són també críptics en el seu medi. El podem trobar bàsicament de setembre a abril, i sol posar-se perxat a terra o en arbres i arbustos dels marges dels camps.

Dispersions locals i altitudinals. Això no obstant, són diverses les espècies que reben un increment important de contingent poblacional durant els mesos més freds de l'any. I és que rapinyaires residents com el xoriguer comú, l'aligot comú, l'esparver vulgar i l'arpella vulgar multipliquen la seva població d'octubre a març. Aquest fet té origen en la densa població centreeuropea, que troba temperatures més suaus en latituds més meridionals com la península Ibèrica. No tot el contingent de les poblacions més nòrdiques realitzen aquests desplaçaments, sinó que la majoria són juvenils nascuts en l'any en curs que fugen de la competència i dominància dels adults. És quan ens resulta molt familiar veure aligots i xoriguers a desenes parats en pals de llum, o quan als Aiguamolls comptem per desenes les arpelles hivernants en els seus gregaris dormidors.

Els elements meteorològics propis de l'hivern obliguen les espècies més forestals o de zones més muntanes a sortir dels seus refugis per a desplaçar-se durant llargues estades a la plana o zones d'aiguamoll. Aquí troben més fàcil-

ment preses, especialment grans concentracions d'ocells petits i mitjans, així com rosegadors, que en espais oberts els resulta més fàcilment detectables. Aquest seria el cas de l'astor, però també d'altres espècies típiques de rocam com l'àguila cuabarrada o el falcó pelegrí.

També trobem espècies que apareixen en diferents èpoques de l'any, però que a l'Empordà es fan més visibles durant l'hivern. Seria el cas del milà reial, ocell força característic per la seva cua amb forma de timó i el seu vol estàtic, el qual resulta molt car de veure als mesos estivals, i que ens arriba bàsicament durant l'octubre i allarga la seva estada fins al març. La població estrictament hivernant hi és molt escassa, de no més d'entre deu i quinze exemplars juvenils. És una espècie que aprofita molt bé les deixalles orgàniques, i per això és relativament fàcil detectar-la vora els abocadors en aquestes dates. Un altre exemple n'és l'àguila calçada, bàsicament un migrador transsaharià força visible de finals de març a mitjan maig i de finals d'agost a finals d'octubre, alhora que és un nidificant escàs i localitzat que difícilment podem detectar entre abril i agost. És present en baix nombre a l'hivern, de meitat de novembre a mitjan març. Els exemplars hivernants són quasi exclusivament juvenils, majoritàriament de la forma clara, els quals deambulen pel territori a la recerca de grans concentracions de coloms situats principalment en zones urbanes o pròximes; especialment granges i campa-

Arpella pàl·lida
(*Circus cyaneus*).

zona agrícola pels volts d'Avinyonet de Puigventós el gener de 2014. El milà negre és un altre bon exemple, ja que es tracta d'un migrant molt abundant i d'un nidificant en augment als boscos de ribera pròxims als cursos fluvials, els quals formen colònies de cria laxes, amb nius separats a tan sols unes desenes o pocs centenars de metres. A l'hivern, però, en resulta molt ocasional, i en els darrers quinze anys només

en tenim constància de tres o quatre exemplars. Un d'aquests individus està ben documentat, i resulta d'interès els caràcters morfològics observats, ja que denoten un origen de l'est, de la zona on interactua amb la subespècie *lineatus*. Fins i tot en aquest apartat podem anotar-hi l'arpella pàl·lida russa, rapinyaire esvelt i elegant, típica de zones obertes, que en la darrera dècada ha passat de ser un migrant rar a regular durant la migració primaveral, i que a poc a poc també es va consolidant com un hivernant al llarg del territori peninsular, amb un exemplar detectat durant l'hivern de 2019-2020 a la zona dels prats de Vilaüti.

Ocasionalment tenim aparicions d'altres espècies considerades autèntiques 'rarestes', i que només ens han visitat durant alguns hiverns. Aquest seria el cas de l'àguila cridanera, de la qual tenim documentada una desena d'individus en els últims trenta anys; l'àguila marina amb tan sols una observació el 2011 o l'aligot calçat amb tres citacions homologades els hiverns de 1989-1990, 1998-1999 i el març del 2011. Són rapinyaires que es reproduïxen a latituds més septentrionals, i que la seva àrea d'hivernada queda més al nord d'on ens situem. Això no obstant, i en certes condicions, algun exemplar ens pot arribar a visitar.

nars. Aquest contingent no sol superar la vintena d'individus, i el seu nombre varia significativament d'un any a l'altre, però assoleix densitats més altes coincidint en anys en què es produeix un alt grau del fenomen que coneixem com a migració inversa.

Rapinyaires excepcionals. Cas al contrari, trobem espècies que a casa nostra hi són presents en diferents èpoques de l'any, però a l'hivern són molt escasses i irregulars, fins i tot algunes

esdevenen autèntiques rarestes. L'àguila pescadora és bàsicament un migrant escàs però regular a l'Empordà, i tan sols ha hivernat algun exemplar en casos molt concrets: l'últim episodi és el cas d'una femella adulta que hivernava reiteradament als hiverns de principis de segle XXI al tram baix del riu Fluvià. L'aufrany és exclusivament un necròfag estival, amb territoris nidificants pròxims a l'Empordà. Només tenim registrada una sola citació hivernal, la d'un exemplar adult en una

A dalt, àguila calçada (*Aquila pennata*). A l'esquerra, aligot comú (*Buteo buteo*). A la dreta, xorquer comú (*Falco tinnunculus*).

Barraca de pedra seca al paratge dels Torrellons, al Port de la Selva // FOTO: Jenar Fèlix Franquesa.

PROPER DOSSIER

CONSTRUCCIONS DE PEDRA SECA

L'ÉSSER HUMÀ AL LLARG DEL TEMPS HA TINGUT LA NECESSITAT DE MODELAR EL PAISATGE PER PODER-HI VIURE. LES FEIXES DE PARET SECA HAN FET POSSIBLE CULTIVAR EN INDRETS AMB FORTS PENDENTS: PENSEM EN LES NOMBRESES TERRASSES DEL CAP DE CREUS PLANTADES DE VINYA O D'OLIVERES. I TAMBÉ LES CARRERADES PER AL BESTIAR, DELIMITADES A BANDA I BANDA AMB MURS DE PEDRA. BARRAQUES DE PESCADORS, DE PASTORS, DE VINYA... POUS DE GLAÇ, FORNS DE CALÇ, PONTS... AL PROPER DOSSIER ENS PROPOSEM DESENTERRAR AQUEST PATRIMONI DE CONSTRUCCIÓ TRADICIONAL QUE VA DE MAR A MUNTANYA, MASSA SOVINT ABANDONAT, ENSORRAT O COLGAT PER LA VEGETACIÓ.

A PARTIR DEL 17 DE JUNY DE 2022, A LA VENDA EL NÚMERO 27

NOTA: SI DISPOSEU DE FOTOGRAFIES ANTIGUES RELACIONADES AMB EL TEMA DEL DOSSIER, CONTACTEU AMB L'EDITORIAL (972 46 29 29 / alberes@grupgavarres.cat)

Això no és un arbre mort.

És un ecosistema ple de vida.*

Gaudim dels espais naturals i respectem-los. Preservem-ne la biodiversitat.

*Falg (*Fagus sylvatica*) a l'EIN Muntanyes de Rocacorba

Diputació de Girona

DESCOBBREIX EL MOSTRE PASSAT EMOCIONANT

#RegalaEmocions

#ComparteixCultura

Generalitat
de Catalunya